

Juryrapport Anne Vondelingprijs 2021 en Saskia Stuivelingprijs 2021

Gepresenteerd door juryvoorzitter Mark Kranenburg tijdens de prijsuitreiking op 23 maart 2022

Bij de uitreiking van de Vondelingprijs vorig jaar, concludeerden wij als jury dat corona het zicht op de tijd leek te hebben weggenomen. Wanneer gebeurde er nu precies wat? Alles was doordeesemd met dat ene woord: corona. Maar hoe is het dan nu?

Op dit moment praten wij over 2021, het jaar waarop de Anne Vondelingprijs en de Saskia Stuivelingprijs van toepassing zijn. Maar het lijkt onder de huidige omstandigheden alsof je in een tijdmachine bent gestapt. Zoveel anders is alles geworden sinds een maand geleden de Russische president Poetin besloot Oekraïne binnen te vallen. Een ongekend iets waarvan totaal onduidelijk is waar dit naar toegaat.

Het maakt ongemakkelijk. Prijzen voor politieke journalistiek vallen hierbij in het niet. Of misschien juist wel niet. Want politieke journalistiek zoals deze in dit deel van de wereld kan worden bedreven, maar laten we ons beperken tot Nederland, zegt alles over de vrije democratische samenleving. Vandaar ook dat de naamgever van deze prijs, de in 1979 overleden politicus Anne Vondeling zo in de bres stond voor, zoals hij zelf zei „een vrije en gevarieerde pers die zorgt voor het toegankelijk maken van het hele staatsgebeuren”. Kom daar nu maar eens om. In Rusland, maar helaas steeds vaker ook in grote delen van de rest van de wereld.

Een klimaat waarin journalisten ongestoord hun werk kunnen doen, lastige vragen kunnen stellen, kritische en onthullende stukken kunnen schrijven of uitzendingen kunnen maken is geen vanzelfsprekendheid. Integendeel. Zo'n klimaat moet worden gekoesterd. De Anne Vondelingprijs voor landelijke politieke journalistiek en de Saskia Stuivelingprijs voor lokale en regionale journalistiek dragen hier hun bescheiden steentje aan bij.

Daarmee komen we bij de prijzen over 2021. Na het dipje van vorig jaar kon de jury over aanzienlijk meer inzendingen beschikken. Voor de Anne Vondelingprijs kregen wij 12 bijdragen toegestuurd en voor de Saskia Stuivelingprijs eveneens 12 stuks. Dat het bestuur van de Anne Vondelingprijs de criteria heeft verruimd en de prijs ook heeft opengesteld voor audiovisuele media in de ruimste zin van het woord, zal ongetwijfeld een rol hebben gespeeld. Uiteindelijk heeft de jury de prijzen en vermeldingen toch allemaal toegekend aan de 'klassieke' geschreven artikelen. Maar laat dit de makers van tv,

radio en podcasts er niet van weerhouden volgend jaar weer in te zenden, want het is een waardevolle verbreding!

Gaan we nu eerst naar de Anne Vondelingprijs. Dat 2021 een politiek turbulent jaar was, is een understatement. Het kabinet Rutte stapte voortijdig op, er waren verkiezingen vooraf gegaan door een door corona gemankeerde verkiezingscampagne. Hierop volgde een eindeloze kabinetsformatie die werd ingeluid met een enorme onderlinge vertrouwenscrisis tussen de politieke hoofdrolspelers.

Uiteindelijk werd op 10 januari van dit jaar, tien maanden na de verkiezingen, het vierde kabinet Rutte geïnstalleerd, steunend op precies dezelfde partijen als zijn derde kabinet. De factor tijd had weer eens zijn werk gedaan. Als het aan Anne Vondeling had gelegen was het zo niet gegaan. Die stelde al in 1976 in zijn veel geciteerde boek *Tweede Kamer: lam of leeuw* dat kabinetsformaties in Nederland veel te lang duren.

Het politiek gesproken zo krankzinnige jaar weerspiegelde zich niet in de ingestuurde bijdragen viel de jury op. Misschien was het allemaal té veel, té bijzonder, té onwaarschijnlijk om er direct al hét diepgravende en analyserende verslag van te maken. Wie er middenin zit, en dat waren de – ook nog eens door coronamaatregelen beperkte – journalisten, kan maar moeilijk uitzoemen. Misschien was het nog te vroeg voor het alles verklarende verhaal.

Met het alles verklarende verhaal, althans de poging daartoe, komen we dan bij de winnaar van de Vondelingprijs 2021. Bij iemand die het, zij het met een ander onderwerp, wel lukte het verhaal achter het verhaal te schrijven: Jesse Frederik van internetplatform *de Correspondent*. Hij is erin geslaagd met zijn artikelenreeks over de toeslagenaffaire een dimensie toe te voegen aan deze kwestie die de politiek reeds lange tijd beheerst.

Door middel van een open blik terugkijkend en onderzoekend liet Frederik zich niet meeslepen in de ‘goed-of-fout’ dan wel ‘knoop-ze-op-discussie’. ‘Hoe’ was de vraag die hij keer op keer stelde. Hoe en waarom kon de controle op een subsidieregeling zodanig uit de hand lopen? Welke mechanismen waren hier debet aan? En welke remmen functioneerden niet?

Hij nam hierbij iedereen de maat: politici, ambtenaren, gedupeerden, belangenverenigingen en ja: ook zijn eigen beroepsgroep, de journalistiek. De jury prijst de wijze waarop Frederiks in zijn stukken de ontstane knoop heeft trachten te ontwarren waarbij hij soms dwars tegen de stroom in ging. Hij houdt in zijn scherpe analyses alle spelers de spiegel voor om ten slotte tot de volgende conclusie te komen: „Wie het slagveld van de

toeslagenaffaire overziet, moet constateren dat er weinig helden waren. Dat veel van de spelers te makkelijk meedeinden op het maatschappelijk gemoed, in plaats van zelf een koers te bepalen”.

Frederik schetst op uiterst heldere wijze waarom besluiten werden genomen zoals ze zijn genomen en geeft daarmee inzicht in het bestuurlijke en politieke proces. Kortom, precies datgene waarvoor de Anne Vondelingprijs is bedoeld. Daarbij deelde Frederik deze inzichten niet alleen door geschreven bijdragen, maar ook door audiofragmenten en podcastopnames via *de Correspondent*.

Er was binnen de jury overigens nog wel enige discussie over de vraag of Frederiks bijdrage geheel binnen de criteria van de Vondelingprijs viel. Zijn onderzoek leidde immers ook tot een boek. Maar hij heeft de epiloog van dit boek bewerkt tot een artikel en dit voordat het boek verscheen geplaatst op de website van *de Correspondent*. Bovendien heeft hij het onderwerp niet losgelaten en zich met dezelfde niet-vooringenomenheid gestort op de afhandeling van de affaire. Dit leidde eind vorig jaar tot een onthullend stuk waaruit bleek dat op grote schaal misbruik gemaakt werd van de inmiddels in grote haast in het leven geroepen compensatieregeling voor de gedupeerden. Er bleken opeens wel heel veel slachtoffers. Is er geen sprake van overcompensatie is de vraag die Frederik tegen de stroom in van de publieke verontwaardiging durfde te stellen.

Jesse Frederik geeft in een pakkende stijl inzicht in een volledig uit de hand gelopen kwestie en is ook blijven graven en speuren toen de conclusies al waren getrokken. Het is deze vakkundigheid en houding die de jury met het toekennen van de Anne Vondelingprijs voor het jaar 2021 aan Jesse Frederik heeft willen belonen.

Het bestuur van de Vondelingstichting heeft de jury dit jaar toestemming gegeven ook over te gaan tot eervolle vermeldingen. Dat doen we graag want er waren voldoende prijzenswaardige inzendingen. De keuze voor een dergelijke vermelding is bij de Anne Vondelingprijs gevallen op Karlijn Saris en Coen van de Ven van het weekblad *De Groene Amsterdammer* met hun gedegen en onthullende onderzoek over de benadering van vrouwen in de Haagse politiek. Zij schreven hun stuk ‘Misogynie als politiek wapen’ op basis van uitvoerig data-onderzoek en gesprekken met betrokkenen. Hoewel dit geen doorslaggevend argument mag zijn voor de eervolle vermelding heeft het stuk van Saris en Van den Ven heel wat losgemaakt. Met hulp van onderzoekers van de Universiteit Utrecht onderzochten zij bijvoorbeeld 339.932 tweets die tussen 1 oktober 2020 en 26 februari 2021 naar vrouwelijke politici op kieslijsten werden gestuurd. Tien procent van die tweets was

haatdragend of zelfs bedreigend. In de meeste gevallen speelde de genderfactor een rol.

Het zijn onthutsende cijfers. De trend was natuurlijk helaas wel enigszins bekend maar als de stigmatiserende patronen zo dwingend worden weergegeven als in het *Groene*-artikel stemt dat toch tot nadenken. Vooral ook omdat het om meer gaat dan louter twitterberichten, tonen Saris en Van de Ven aan. Vrouwelijke politici worden in veel gevallen nog altijd anders 'neergezet' dan mannen. Het varieert van uitgesproken misogynie tot subtieler alledaags seksisme.

Het is trouwens de vraag of Anne Vondeling iets met dit onderwerp had. In het kabinet Cals waarin hij als minister van financiën en vicepremier midden jaren zestig zitting had was geen enkele vrouw te bekennen. De uit 49 personen bestaande PvdA-fractie waar hij tot 1965 leiding aan gaf, telde welgeteld vier vrouwen. Zeker, dit was bijna zestig jaar geleden en er is veel veranderd. Maar Saris en Van de Ven hebben laten zien dat er op het punt van échte gelijkwaardigheid tussen mannen en vrouwen in de politiek nog altijd een wereld valt te winnen. Alle reden dus voor een eervolle vermelding.

Saskia Stuivelingprijs

Bij de Saskia Stuivelingprijs voor regionale en lokale journalistiek had de jury dit jaar een ruime keuze uit nagenoeg alle delen van het land. Stuk voor stuk, goede, diepgavende inzendingen. Ze lieten zien dat de regionale en lokale politieke journalistiek ook een cruciale functie heeft. We zijn uiteindelijk in Gelderland beland, bij de plaats Epe. „Jokkende wethouder jaagt burgers in Epe naar hoogste rechter”, was vorig jaar januari de kop van een paginagroot artikel van journalist Gep Leeflang van dagblad *de Stentor*. Het was de beschrijving van een conflict waarvan er ogenschijnlijk dertien in een dozijn gaan. In dit geval draaide het om de aanleg van twee uitritten van een bedrijventerrein waarvoor de gemeente in strijd met het bestemmingsplan toestemming had gegeven. „Dat wordt dus naar de bestuursrechter”, luidt de laatste zin van het artikel waarin een klager wordt geciteerd.

Niet heel bijzonder; de afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State heeft een dagtaak aan dit soort kwesties. Maar er speelde nog iets anders: de verantwoordelijke wethouder bleek aanvankelijk een onjuiste voorstelling van zaken te hebben gegeven tegenover de gemeenteraad. Aan dit draadje is Leeflang gaan trekken. Onjuiste voorstelling van zaken bleek herhaaldelijk liegen, ontdekte hij. Berichten die voor de Wet openbaarheid van bestuur in aanmerking kwamen werden door de wethouder eigenhandig gewist, toonde

Leeflang aan. De wethouder stapte op na de onthullingen. Daarna richtte Leeflang zich op de verrotte bestuurscultuur van Epe waaruit dit volgens hem allemaal voortkwam. Hij meldde zich bij presidiumvergaderingen die prompt als besloten bijeenkomsten werden bestempeld. Zo ging het maar door.

Wie alle in 2021 door Leeflang geschreven publicaties over Epe naast elkaar legt – en dat waren er heel veel – ziet een feuilleton van bestuurlijk onvermogen. Verhalen van iemand die onverschrokken en op bewonderenswaardige wijze zaken aan de orde stelt. Iemand die niet loslaat. Als er vanuit het gemeentebestuur wordt geopperd dat er niets mis is met door hem ontdekte praktijken, staat er de volgende dag een paginagroot interview met een hoogleraar in de krant die stelt dat het wél mis is. Leeflang is de spreekwoordelijke luis in de pels. Een kwelling ongetwijfeld voor het bestuur, maar een zegen voor de lokale democratie. Het gevolg was dat het bestuur van Epe ernstig over het eigen functioneren ging nadenken.

In 2010 hield Saskia Stuiveling, de naamgever van deze prijs als president van de Algemene Rekenkamer, een toespraak ter gelegenheid van de uitreiking van de Transparantprijs. Het is de inmiddels niet meer bestaande prijs voor organisaties van goede doelen met de beste verantwoording over hun inkomsten. Stuiveling sprak bij die gelegenheid de volgende behartenswaardige woorden: „Lerende organisaties zijn om te beginnen eerlijk over zichzelf en laten zien dat zij over zichzelf nadenken. Zij laten successen maar ook mislukkingen zien. En geven aan wat zij daarvan leren en hoe zij op grond van die ervaringen hun werkwijzen aanpassen.”

Wat stond er in december 2021, bijna een jaar na de reeks onthullingen als kop boven een artikel van Gep Leeflang? „Raad en college van Epe beloven elkaar beterschap in dienst van de burgers”.

Niet voor niets was de jury het er unaniem over eens dat Gep Leeflang van *de Stentor* de Saskia Stuivelingprijs voor het jaar 2021 verdient.

Ook bij deze prijs mocht de jury een eervolle vermelding uitreiken. Dat doen we vol overtuiging aan de redactie van RTV Purmerend voor de wijze waarop eind vorig jaar verslag is gedaan van de tussentijdse gemeenteraadsverkiezingen. Tientallen vrijwilligers hebben een mammoetklus geklaard door met professioneel gemaakte radio- en televisie-uitzendingen de campagne en de verkiezingen te verslaan. Zodoende werd de lokale democratie in de ingewikkelde coronatijd die een normale campagne bemoeilijkte, dichterbij de burgers gebracht. Ondertussen werden de burgers ook via de website bediend.

Alle lijsttrekkers werden door middel van persoonlijke interviews gepresenteerd, er was een verkiezingsdebat en ten slotte een uitslagenavond die niet voor soortgelijke uitzendingen van de publieke omroep onder deed. Vandaar dat de jury deze inzending niet onopgemerkt wilde laten passeren. De vrijwilligers van RTV Purmerend verdienen een diepe buiging.